I. A. FLOREA

«MOLDOVENESC», «ROMÂNESC», «RUSESC» ÎN COMENTARIILE LINGVISTICE ALE SUBIECȚILOR ALM

Lectura *Atlasului lingvistic moldovenesc* (ALM), Chișinău, 1968-1973, realizat de Rubin Udler, Vasile Melnic, Victor Komarnițchi și Vasile Pavel, relevă bogăția notelor explicative pe marginea răspunsurilor cartografiate. Aceste note cuprind, cum se știe, completări și explicații ale informatorilor din cele 240 de puncte anchetate, ca și observații ale anchetatorilor.

Ne vom opri la acele note care exprimă atitudinea subiecților față de originea cuvintelor și a formelor oferite ca răspunsuri în anchetă.

Trăind de mai multe decenii, în unele zone chiar de secole, într-un mediu poliglot, în care se vorbește româna (numită „limba moldovenească" nu numai din rațiuni politice, dar și prin tradiție locală, consemnată și de anchetatorii ALR I și II)[1], rusa și ucraineana, mai demult și germana (în Bucovina de Nord), adesea ei înșiși mai mult sau mai puțin bilingvi, informatorii au transpus această stare de fapt în răspunsurile lor la chestionarul ALM. Apar astfel răspunsuri duble sau chiar triple, comentate „etimologic" de subiecți.

Se conturează, din aceste numeroase comentarii, următoarele perechi de sinonime, formate, după opinia informatorilor, din cuvinte aparținând unor limbi diferite:

1. Termen moldovenesc – termen românesc, precum *petruşcă – pătrunjel*[2],

[1] E. Petrovici, *ALR II. Introducere,* redactori Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, Cluj-Napoca, 1988, pct. 405, Trebisăuți, p. 380: „E aproape supărătoare insistența cu care deosebesc ce este «românește» de ce este «moldovenește». *Pierde* e românește, iar moldovenește se zice *prăpădește* etc. Totuși se observă o puternică tendință de a evita rusismele și de a le înlocui cu ceea ce consideră ei cuvinte moldovenești – aceasta pentru anchetă – iar pentru conversație cu cuvinte intrate nu de mult în graiul lor, cum zic ei, «de peste Prut». A vorbi «românește» li se pare mai *dilicát*"; *ibidem,* pct. 431, Recea, p. 385: „Și aici, ca la Trebisăuți, se face deosebirea între «moldovan» și «român». Ceea ce nu-i ca-n graiul lor e «românește». Firește, adeseori greșesc și atribuie limbii «românești» chiar cuvinte rusești". ALR I/I, h. 42/461: după răspunsul *pîntișă,* urmează comentariul: „«Românește» i se zice *búrtă*". *Ibidem,* I/II, h. 169/440: după răspunsul *batrînu* [a.], urmează comentariul: „De când au venit românii zicem *bunícu*". *Ibidem,* h. 211/401: după răspunsul *coptíl di léle,* urmează comentariul: „De când cu românii se zice *coptíl m flor!*".

[2] ALM, h. 34/204.

DACOROMANIA seria nouă, II, 1996-1997, Cluj-Napoca, p. 69-77

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

puțintel – puțin[3], *chită – pîne*[4], *talharĭ – hoț*[5], *ușă la ogradă – poartă*[6], *baraban – dobă*[7], *ciolan – carne*[8], *cletcă – car*[9], *catîr – mul* [10], *dah – acoperiș* [11], *oale – țiglă*[12], *cot – ungher*[13], *chilit – lăcată* [14], *patret – fotografie* [15], *gânsac – galon* ('recipient de sticlă de 3 l')[16], *grijă, vătămat – (h)ernie*[17], (tată) *de-a doilea – vitreg*[18], *neamuri – rude*[19], *bade, bădiță – nene* [20], *neancă – doică* [21], *om mort,*

[3] *Ibidem,* h. 64/21, 85: *puț̑n* „e cuvânt românesc"; pct. 35: *puț̑n* „e cuvânt românesc; se zice mai des *puțîntél*"; pct. 39, 42, 60, 70, 73, 79, 84, 86, 95, 140, 185: *puț̑n* „e cuvânt românesc; se zice mai des *puțuntél*"; pct. 142: „*puțuntél* e cuvânt moldovenesc; *puț̑n* ziceau românii"; pct. 197: *puț̑n* „e *pi romînĭĭ;* se zice *puțuntél*".

[4] *Ibidem,* h. 78/8, 11, 39, 42, 45, 65, 176: „până la români se zicea *kítî*"; pct. 22: „până la români se zicea *t' ítî;* bătrânii și acum zic așa"; pct. 23, 27: *p̑ni* „se zice de la români; și acum mulți zic *t' ítî*"; pct. 30: „până la români se zicea *t' ítî;* bătrânii și acum zic așa"; pct. 32: „*p̑ni* se zice de la români; bătrânii și acum zic *t' ítî,* iar femeile, *kítî* "; pct. 33, 167, 174: *p̑ni* „zic de la români; se zice mai des *t' ítî*".

[5] *Ibidem,* h. 162, *passim:* „*talhárĭ* e moldovenește; *hoț* e românește"; pct. 30, 93, 105, 116, 117: „*talhárĭ* e cuvânt moldovenesc; *hoț* e cuvânt românesc"; pct. 189: „*tălhárĭ* e moldovenește; *hoț* e vorbă românească"; pct. 197: „*talhárĭ* le *pi moldovnéști; hoț* e *pi romînĭĭ*"; pct. 21, 32, 85: „*talhár* e moldovenește; *hoț* se zice de la români"; pct. 171: „*hoț* se zice de la români".

[6] *Ibidem,* h. 230/187: „*poartă* se zice de la români; se zice mai des *úșî la ŭográdî* ".

[7] *Ibidem,* h. 293/39: „*dóbî* e românește; moldovenește-i *barabán*".

[8] *Ibidem,* h. 304/187: „*cárne* se zice de la români; bătrânii zic *ŝi̯olán*"; pct. 175, 189: „*cárni* se zice de la români; se zice mai des *ŝi̯olán*".

[9] *Ibidem,* h. 322/214: car „e cuvânt românesc; zic *clétcî; clétœ*"; pct. 198: car „se zice peste Prut".

[10] *Ibidem,* h. 331/85: „*catîr* e moldovenește, *mul'* e românește".

[11] *Ibidem,* h. 529/26: *acoperíș* „este pe românește".

[12] *Ibidem,* h. 534/153: „*ț̑glî* îi românesc".

[13] *Ibidem,* h. 551/15: „românește, *uŋgérĭ*".

[14] *Ibidem,* h. 539/163: „la noi *kílít,* da pe românește *lăcátî*".

[15] *Ibidem,* h. 612/46; „*fotográfie* pe românește"; pct. 78: „de la români zic și *fotografiĭ*".

[16] *Ibidem,* h. 705/35, 80: „românii ziceau *galón*".

[17] *Ibidem,* h. 777/131: *grijă* „zici, când vorbești cu doctorul; îi *vatamát,* când vorbim noi acasă; românii ziceau *erníĭ*".

[18] *Ibidem,* h. 787/7: „în România zic *vítreg*".

[19] *Ibidem,* h. 789/84: „*rúde* îi cuvânt românesc"; pct. 85, 91, 147, 199: „românii ziceau *rúde*".

[20] *Ibidem,* h. 798/199: „românii ziceau *néni*".

[21] *Ibidem,* h. 823/50: „românii zic *dóicî*".

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

trup de om mort – cadavru[22], *ţâlindră – trior*[23], *ciocleji – strujeni*[24], *peşchir – şervet*[25], *sprujină – arc* (de patefon)[26] ş.a. Uneori diferenţele privesc numai aspectul fonetic, ca în: numeralul *ńie – mie* [27], *ńic – mic*[28], *hulpe – vulpe*[29], prepoziţia *pără, păr – păn(ă)*[30], *śin – fin*[31], *amu – acum(a)*[32].

2. Termen moldovenesc – termen rusesc (ucrainean): *gazniţă – lampă*[33], *râşână – smoală*[34], *boǵ – fasole*[35], *pisar – săcritarĭ*[36], *mulţi oameni, multă lume – nărod, narod*[37], *şindilă – dreancă*[38], *sac – ţuhal* (ucr.)[39], *súşă – zasuhă* ('secetă')[40], *traucă – liţărnă, liuţărnă, luţărcă*[41], *hîrleţ – lopată*[42], *zimţi – víriscă*[43], *balamale – zaves*[44], *delijan – plită*[45], *fisîie – mocneşte* (ucr.)[46], *creieri*

---

[22] *Ibidem*, h. 825/19, 125, 131, 134, 176, 189: *trup di ŭom mort*, „românii ziceau *cadávru*"; pct. 7, 56, 77, 180, 182, 217, 221: *ŭom mort*, „românii ziceau *cadávru*".

[23] *Ibidem*, h. 898/125: *ţilíndrî* „se zice din bătrâni; *triór* se zice de la români".

[24] *Ibidem*, h. 909/91: „*strujăńĭ* se zice *pi romîníĭ*".

[25] *Ibidem*, h. 614, 618/212: „se zice *şervét* de când au fost românii".

[26] *Ibidem*, h. 999/61: „se zice şi *arc*, dar e românește".

[27] *Ibidem*, h. 187/145.

[28] *Ibidem*, h. 255/39.

[29] *Ibidem*, h. 281/110: „*húlpi* e moldovenește, *vúlpi* e românește".

[30] *Ibidem*, h. 311/189.

[31] *Ibidem*, h. 266/63: „*śin* e moldovenește [...], *finul* ziceau şi românii".

[32] *Ibidem*, h. 515/67: „se zice mai rar *acúma*, de când au fost românii".

[33] *Ibidem*, h. 15/88, 102: „*lámpî* e ruseşte; moldovenii zic mai des *gázniţî*"; pct. 129: „*lámpî* e cuvânt nou, rusesc; moldovenește se zice mai des *gázniţî*".

[34] *Ibidem*, h. 66/75: „*rîşńî* e moldovenește;*smŭálî* e ruseşte".

[35] *Ibidem*, h. 87/204: „*fasóli* e cuvânt rusesc; se zice mai des *boǵ*".

[36] *Ibidem*, h. 118/112: „*săcritárĭ* e cuvânt rusesc; *pisárĭ* e moldovenește"; pct. 54, 59, 61: „pe moldovenește i se zice *pisárĭ*.

[37] *Ibidem*, h. 174/112, 146, 225.

[38] *Ibidem*, h. 145/228: „*şîndílî* e moldovenește; *drjăŋcî* e ruseşte, dar se spune mai des".

[39] *Ibidem*, h. 318/34: *ţuhál* „e cuvânt rusesc, dar zic; i se zice mai des *sac*"; pct. 235: *ţuhál* „e cuvânt ucrainesc, dar zic; i se zice mai des *sac*".

[40] *Ibidem*, h. 332/229: „*súşă* e *pi moldovníĭ*,, iar *zasúha – pi rusíĭ*".

[41] *Ibidem*, h. 352/23: „*liţărnî* e cuvânt rusesc; *tráŋcî* e moldovenește şi se zice mai des"; pct. 229: „*ĺuţérca* e *pi rusíĭ*; *tráŋcî* e *pi moldovníĭ*"; pct. 227: „*ĺuţărnî* e ruseşte, *tráŋcî* e moldovenește".

[42] *Ibidem*, h. 396/228: „*hîrléţ* e moldovenește, *lopátî* vine *pî rusíĭ*".

[43] *Ibidem*, h. 536/32: „amu unii zic ruseşte *vírîscî*".

[44] *Ibidem*, h. 540/168: „se zice şi *zavésurĭ, rusăştî*".

[45] *Ibidem*, h. 558/69: „*diliján – pi moldovníĭ, plítî – pi rusíĭ*".

[46] *Ibidem*, h. 570/99: „*fîsîĭi víni maĭ pi moldovníĭi; mocnéşti víni maĭ pi ŭcraĭiníe*."

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

– *mozdí*[47], *tîmplă – visok, viskí* [48], *druşleac – trisnic* [49], *spată – lopatcă* ('omoplat')[50], *încrucişat – cosoi, cosoóki*[51], *cu nasul mare – nosali*[52], *bătătură – mozol*[53], *alunică – rodimca*[54], *năduşală – zadâşcă*[55], *răul cel mare, neputinţă, omorniţă – ciornaia, podușciaia bolezni*[56], (frate) *bun, drept – rodní*[57], *săcure – topor*[58], *mătuşă, leliţă – tiotia*[59], *maşină de harman – molotarcă*[60], *mămunia* 'mămucă' (în care recunoaştem v.rom. *mămîne*, în Zaporojie) – *mámoĉca*[61], *pitoacă* ('podul osiei') – *podușcă*[62]. Din aceeaşi categorie, diferenţe de aspect fonetic: *Hilip – Filip* (la lipoveni)[63], *Sîmion – Simion*[64] şi *doftor – doctor*[65].

3. Opoziţii între trei termeni, moldovenesc – românesc – rusesc (sau ucrainean), constatate de obicei prin corelarea comentariilor informatorilor din

---

[47] *Ibidem*, h. 723/120: „se zice şi *mozdí*, da-i pe ruseşte".

[48] *Ibidem*, h. 725/83: *tîmplî*, „(ruseşte îi zic) *visóc*"; pct. 231: „*visóc*, da-*i rusáşt*"; pct. 235: „*víski* [pl.] – *da-i rusáşt*; se zice şi *tîmplî*".

[49] *Ibidem*, h. 649/135: „*trísnic* oleacă îi *pi rusíi*".

[50] *Ibidem*, h. 733/34, 48, 165 (toate din reg. Nicolaev), 229, 231, 232 (toate din reg. Kirovograd): *spátî*, „se zice şi *lopátcî*, dar e ruseşte".

[51] *Ibidem*, h. 745/83: *încrucişát*, „se zice şi *casój*, dar e cuvânt rusesc"; *încorşát*, „se zice şi *cosoóti* (da-i ruseşte)".

[52] *Ibidem*, h. 755/165: „se zice şi *nosáli*, dar e ruseşte".

[53] *Ibidem*, h. 768/25, 26, 32, 65, 81, 101, 193, 199, 223, 230: *bătătură*, „se zice şi *mozól'* (dar e ruseşte)"; pct. 219: „acum zic *mazól'* (dar e ruseşte)".

[54] *Ibidem*, h. 769/234.

[55] *Ibidem*, h. 772/164.

[56] *Ibidem*, h. 778/63, 74: răul cel mare, „se zice şi *cjórnaja bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 69: răul cel mare, „se zice şi *padjúscjaja bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 68, 88: *neputínţă*, „se zice şi *cjórna bolézni* (dar e ruseşte)"; pct. 225: *omórniţî*, „se zice şi *cjórni bolézń* (dar e ruseşte)"; pct. 44: *ameţálî*, „se zice şi *cjórni bolézń* (dar e ruseşte)".

[57] *Ibidem*, h. 789/81.

[58] *Ibidem*, h. 176/226: topor, „e folosit mai des cuvântul moldovenesc *sacúri* [pl.]"; pct. 233: „moldoveneşte se zice *sacúri* [pl.]".

[59] *Ibidem*, h. 795/74, 225, 226, 229: *mătuşă*; pct. 147, 193: *leliţî, mătúşi*, „unii zic *tjót i* (dar e ruseşte)".

[60] *Ibidem*, h. 893/202: *maşínî di harmán* „se zice *pi moldovinîi*; se zice mai rar şi *molotárcî* (ucr.)".

[61] *Ibidem*, h. 786/112: „se zice şi *mámoĉca*, dar e ruseşte".

[62] *Ibidem*, h. 975/190: *pitjáci*, „asta-i *právilno pi moldovineáscî hórbî*; se zice şi *podúşcî* (rus.)".

[63] *Ibidem*, h. 271/204: „*Hílip* e un nume de familie moldovenesc, *Fílip* e un prenume lipovenesc".

[64] *Ibidem*, h. 337/134: „*Sînílón* e nume moldovenesc; *Sîmión* e nume rusesc".

[65] *Ibidem*, h. 388/95.

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

diverse localități: *oftígă – berculoz, tuberculoză – cihotcă*[66], *de-o samă, de-o vârstă – leat, leaț – îi hodocu meu* (cu observația că termenii «românesc» și ucrainean se folosesc doar pentru tinerii care fac armata)[67], *catargă, tărăboanță – roabă – taĕca*[68], *ureche – mâner – ruĕca*[69], *sărac – orfan – coptil sirotá*[70], *kihniță – beci – pohrib*[71], *iorgan – placmă – óǵiál*[72], *tivdă – scăfîrlie, țeastă – cerepul omului*[73], *uncheș, moș* („moldovenește") – *unchi, moș* („ziceau românii") – *ǵaǵa* („acum de când a venit puterea sovietică")[74], *șafă – dulap – șcafă*[75]. Aceste perechi (serii) se compun din exemple cu o singură diferență specifică, la nivelul limbilor, dar adesea situația este mult mai complexă, ca să nu spunem complicată, căci termenii opozițiilor simple de mai sus sunt antrenați și în alte opoziții în spațiul «limbii moldovenești», pe scară cronologică, socioculturală sau areală, opoziții care, după cum vom vedea, exprimă implicit și nuanțează opozițiile de la nivelul limbilor.

4. Opoziția cultural – popular moldovenesc, explicitată de informatori prin exemple ca: *șea* („inteligent") – *tarniță*[76], *zupă* („domnește") – *ḑamă* („românește")[77], *femeie – muiere*[78], și chiar prin variante fonetice: *ieų* („după carte") – *io*[79], *pisor – kîșor*[80], *Mihai* („mai delicat") – *Ńihai* (*ibidem*, h. 318/36). Se constată în unele cazuri că termenul considerat „mai delicat", „mai domnesc" este chiar termenul «românesc», așa cum reiese din opoziția *burtă – pântece*[81].

5. Opoziția de ordin etnografic și cronologic: *scaun* („cel lung, țărănesc") –

[66] *Ibidem*, h. 402, *passim*.

[67] *Ibidem*, h. 802, *passim*.

[68] *Ibidem*, h. 1000, *passim*.

[69] *Ibidem*, h. 592/39, 189.

[70] *Ibidem*, h. 824, *passim*.

[71] *Ibidem*, h. 284, *passim*.

[72] *Ibidem*, h. 386/150, 221.

[73] *Ibidem*, h. 772/180, 182, 233, 234.

[74] *Ibidem*, h. 797, *passim*.

[75] *Ibidem*, h. 579/81, 138.

[76] *Ibidem*, h. 21/7.

[77] *Ibidem*, h. 213/15.

[78] *Ibidem*, h. 127/119: „*fuméți* se zice mai în delicat; *muĵéri – maĵ prostių*"; pct. 228: „care nu știu bine moldovenește [=graiul popular, n.n.] zic *fiméți*, care știu bine – *muĵéri*"; pct. 230: „*muĵéri* e *necul' túrno*".

[79] *Ibidem*, h. 23/15.

[80] *Ibidem*, h. 236/158: „intelectualii zic *pišór*".

[81] *Ibidem*, h. 736/15, 28, 29, 31-33, 36, 46, 50, 65, 67, 78, 85, 86, 95, 129, 147, 160, 194: „(românii zic) *búrtî*"; pct. 5: „(mai domnește îi zic) *búrtî*"; pct. 216: „(acum, mai delicat, zic și) *búrtî*".

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

stulă, taburetcă (cel modern)[82], *casă* („în sat") – *dom* („în horod")[83], *bumbi* – *nasturi* („la mantaua soldățească")[84], *ƙehniță* („din pământ, cu lemn") – *beci* („din piatră, boltit")[85], *băgeac* („la casă") – *horn* („la moară, la fabrică")[86], *glonturi* („la pușca de soc sau de vânătoare") – *puli* („la arma militară")[87], *temelie* („la casă") – *fundament* („adânc, la biserică, la club")[88], *căldărar, tăblar, meșter* („în sat") – *tinichigiu* („la oraș")[89], *văcar* („paște vacile oamenilor") – *pastuh* („la colhoz") – *bouar* („în munte")[90], *Duńitru* („un om bătrân") – *Dumitru* („un copil")[91].

6. Opoziția graiuri din Basarabia – alte graiuri românești studiate în ALM: *hoț – talhar'* (în Transnistria)[92], *mic – mititel* (în reg. Aktiubinsk)[93], *sac – țuhal* (în Ucraina)[94], *Ńihai – Mihail* (în Kirghizia)[95], *puțin – puțintel* (în Transnistria)[96].

Corelând toate aceste situații, vom constata că numeroase cuvinte dintre cele comentate de informatorii ALM sunt dublu (sau triplu) marcate, ceea ce permite o mai sigură circumscriere a circulației lor în graiurile cercetate și a valorii lor diatopice și diastratice. Astfel, *ceas* (general) are ca sinonim pe *oară* (marcat: „de la români", dar și cu alte două mărci: „zic și tinerii" sau „când se vorbește mai îngrijit"[97]); *pepeni,* termen „vechi" (*ibidem,* h. 934), se opune lui *castraveți,* care e „pe românie" (pct. 62) și „îl folosesc tinerii"[98] (pct. 9, 37, 62). *Cârjă,* considerat „românesc", în opoziție cu *paličcă* („moldovenesc", *ibidem,* h. 201/19), devine „moldovenesc" în opoziție cu *costel* („rusesc" și „mai delicat",

[82] *Ibidem,* h. 180, *passim*; în pct. 224 *taburétca* e „rusește".

[83] *Ibidem,* h. 193/233, 234 (reg. Kirovograd).

[84] *Ibidem,* h. 252/20. Tot în Bucovina de Nord (pct. 9, 12) „tinerii zic nasturi".

[85] *Ibidem,* h. 284, *passim.*

[86] *Ibidem,* h. 394/211.

[87] *Ibidem,* h. 441/34, 146, 187.

[88] *Ibidem,* h. 521/61, 86.

[89] *Ibidem,* h. 533/93, 129, 153, 156.

[90] *Ibidem,* h. 328/7.

[91] *Ibidem,* h. 264/26.

[92] *Ibidem,* h. 162/98: „în *Moldávița* îi zic *hoț*"; pct. 149: „în *Băsărábița* zic *hoț*".

[93] *Ibidem,* h. 255/92: „*ńic* e un cuvânt nou, adus de moldoveni, veniți nu de mult; se zice mai des *mititél*".

[94] *Ibidem,* h. 318/98: *țuhál* „zic moldovenii din Ucraina; aici i se zice *sac*".

[95] *Ibidem,* h. 398/146: „*Ńihái* se zice în Basarabia".

[96] *Ibidem,* h. 64/149: „*puțín* e un cuvânt nou, adus din *Băsărábița;* se zice mai des *puțíntél*".

[97] *Ibidem,* h. 83, *passim.*

[98] *Ibidem,* h. 147, *passim.*

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

pct. 68, ba chiar, probabil ca o consecință a acestei ultime mărci, și „românesc", pct. 194). *Steag* nu este doar „românesc", în opoziție cu „moldovenescul" *flag*, ci este și „moldovenesc", „la mort", în opoziție cu „rusescul" *flag*[99]. *Kîhniță* este și o construcție mai primitivă în opoziție cu *beci* (din piatră), de unde și opoziția cuvânt vechi – neologism, dar, cu fonetismul *pivniță* („de la români" și „spun tinerii"), se opune sinonimului *maĝaz* („moldovenesc")[100]. *Bolniță* „se zice moldovenește" în opoziție cu *spital* „românesc" (și uneori „rusesc", „spun tinerii", „se zice în Basarabia, nu în Ucraina"), dar tot *bolniță* poate fi „rusesc", iar *spital* „moldovenesc"[101]; această opoziție la nivelul idiomului este simplificată în Bucovina de Nord: *spital* e „pe românește", *bolniță* „pe rusește" (pct. 5), ca și în sudul Basarabiei: *spital* („moldovenesc") – *bolniță* („rusesc", pct. 179), sau *spital* („e curat moldovenească") – *ṣpital* („e pe rusască", pct. 160). *Mantale* „e cuvânt românesc" (pe care îl „ziceau și mocanii"), în opoziție cu *scumane* „moldovenești" (și „de casă") și cu *șâneluri* („militare")[102]. *Brutar* este „românesc", uneori și „rusesc", în opoziție cu *kitárĭ* „moldovenesc" sau cu transnistrianul *pecarĭ* („moldovenește și rusește")[103]. *Argat* este, pe rând, „românesc" (în opoziție cu *slugă* „moldovenesc") și „moldovenesc" (în opoziție tot cu *slugă* „rusesc")[104]. *Fundament* este „termen nou" și „rusesc", în opoziție cu *temelie* („moldovenește"), opoziție dublată și pe plan etnografic: *fundament* („adânc, la biserică, la club") – *temelie* („la casă"); dar chiar și termenul *temelie* îl folosesc, în unele puncte, „mai mult cei învățați", cel mai vechi fiind *tălpi* (care denumește o altă realitate etnografică)[105]. *Blehárĭ* („moldovenesc" și „la țară") se opune lui *tinichigiu* („de când cu românii" și „meșter la oraș") și lui *jestianic* („rusește")[106]. *Pîntecărie, treapăd* („moldovenește") se opune lui *diarie* (care cumulează mărcile: „așa ziceau românii", dar și „tinerii zic așa", „la spital/doctorii zic așa", „mai culturni", „după carte") și lui *ponos* („rusește")[107]. *Mămucă* („moldovenește") se opune lui *bunică* („ziceau românii", „zic intelectualii") și lui *babușca* („rusește")[108]. *Staroste* e, pe rând, „moldovenesc", în opoziție cu *petitor* („românesc"), și „rusesc", în opoziție cu *șercătórĭ*

[99] *Ibidem*, h. 218, *passim*.
[100] *Ibidem*, h. 284, *passim*.
[101] *Ibidem*, h. 319, *passim*.
[102] *Ibidem*, h. 320/126, 225, 226.
[103] *Ibidem*, h. 329/23, 25, 42, 60, 95, 103, 125, 161, 162, 189.
[104] *Ibidem*, h. 411/39, 43, 65, 87, 139.
[105] *Ibidem*, h. 521, *passim*.
[106] *Ibidem*, h. 533, *passim*.
[107] *Ibidem*, h. 774, *passim*.
[108] *Ibidem*, h. 794, *passim*.

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

(„moldovenesc")[109]. *Groasă* („moldovenesc") și *polojénii* („rusește") se opun lui *gravidă* („ziceau românii"), dar și pe plan sociocultural și profesional, ultimul termen având și mărcile: „e un fel de politică", „zic doctorii", „e mai culturno", „e mai frumos, delicat", „după carte", „zic tinerii"[110]. *Cimitir* „zic românii", dar și „e mai culturnic", „zic intelectualii", „zic tinerii", în opoziție cu *țintirim* „moldovenesc"[111]. Unii informatori apreciază pentru diferiți termeni vechimi de ordinul deceniilor, ceea ce coincide cu aprecierea acestor termeni ca «românești», formulată direct de alți informatori[112].

Această frecventă interferență de planuri ne permite să stabilim conținutul noțiunii «moldovenesc» în opoziție și corelație cu noțiunea «românesc», așa cum le folosesc informatorii ALM. Deci «moldovenesc» este:

a) un cuvânt sau un fonetism popular;

b) general răspândit în graiurile cercetate de ALM;

c) vechi;

d) desemnând adesea o realitate etnografică sau o tradiție locală, iar «românesc» este:

a) un cuvânt sau un fonetism literar în limba română, cu circulație recentă în limba scrisă din Basarabia și propus de lingviștii basarabeni ca formă literară (vezi și titlul hărților);

b) cunoscut în unele graiuri (bucovinene sau sudice) basarabene și cu circulație în graiurile (mai ales sudice) dacoromâne;

c) în general recent, „de la români";

d) desemnând realități etnografice recente, moderne.

Cuvintele și formele «românești» sunt acelea pătrunse în Basarabia în perioada interbelică, prin acțiunea administrației, școlii, armatei, asistenței

[109] *Ibidem*, h. 803/25, 37, 85, 130.

[110] *Ibidem*, h. 813, *passim*.

[111] *Ibidem*, h. 830/5, 7, 9, 37, 157, 220.

[112] Astfel, după răspunsul *pńe* (*ibidem*, h. 78), urmează comentariile din pct. 15: „cu vreo 30 de ani în urmă se zicea *kíti*", din pct. 5, 105, 170, 173, 194, 206: „cu vreo 40-50 de ani în urmă se zicea *kíti*", din pct. 159: „cu vreo 50-60 de ani în urmă se zicea *kíti*"; în alte puncte se constată, fără precizare, vechimea absolută a termenului *kíti*, ca în pct. 54, 59, 61: „foarte vechi", pct. 24, 41, 86, 139, 156, 204: „se zicea tare demult", pct. 17, 19, 31, 35, 36: „zic bătrânii", ori vechimea lui relativă (în comparație cu *pńi*), ca în pct. 113, 118, 141, 143, 148, 152, 163, 187, 188: „e un cuvânt mai vechi". În unele puncte, izolate între graiurile rusești, informatorii constată însă că *pâine* e un termen și mai vechi decât *pită*: în pct. 190 „*pńi* se zicea cu vreo 50-60 de ani în urmă; acum toți zic *kíti*"; în pct. 229 „*pńi* ziceau unii bătrâni tare demult; acum se zice *kíti*"; în pct. 234 „*p ni* se zicea înainte; acum se zice mai ales *kíti*". Asemenea informații ne-ar îndreptăți să credem că *pâne* a existat demult pe toată întinderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, dar că, lipsit de suportul și prestigiul limbii literare, acest termen s-a pierdut în concurența sa cu termenul regional *pită*.

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)

medicale. Magistratura, înalții funcționari administrativi, ofițerii și alte cadre superioare erau, cei mai mulți, din Regat, instrucția lor fiind românească. Putem aminti, de exemplu, că întreaga promoție din 1933 a Școlii Normale de la Craiova a fost „repartizată" în Basarabia. Nu trebuie uitat că în Basarabia și-au satisfăcut stagiul militar tinerii din alte zone ale României și că, în schimb, tinerii basarabeni făceau armata în Regat.

Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide"
Iași, str. Codrescu, 2

BDD-A1906 © 1996-1997 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:15 UTC)